

SOCIETAT CATALANA DE GEOGRAFIA

FILIAL DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Triat i garbellat

...els resums de les conferències i dels seminaris del curs

2004-2005

Recull dels resums de totes les conferències i seminaris celebrats durant el curs 2004-2005 i publicats en l'espai de comunicació virtual **Triat i Garbellat** de l'*Obrador Obert* de la SCdG. Els resums es presenten en l'ordre cronològic de realització i amb expressió de l'autoria. Són els següents:

Lluís RIUDOR : *De la Rambla al Nil: els viatgers catalans (1889-1934)* [Montserrat Cuxart] p. 1 :: Sortida d'estudi : *Per la Y de la Vall de Campodon* [Jesús Burgueño] p. 3 :: Presentació de la col·lecció : *Descoberta* [Enric Bertran] p. 5 :: Visita a la *Biblioteca Josep Ma. Domènech* [Pau Alegre] p. 6 :: Antonio GÓMEZ : *El paisaje glacial de Sierra Nevada. Resultados recientes e investigaciones en curso* [Albert Pèlachs] p. 9 :: Seminari a càrrec de Carlos TAIBO : *Europa Central y Oriental: conflictos olvidados y tercermundización* [Mireia Baylina] p. 11 :: Mike A. CRANG : *World wide cities: information, space and urban life* [Núria Benach] p. 14 :: Ma. Àngels ALIÓ : *Una altra visió sobre les relacions entre la societat i la natura. Resultats i perspectives des d'una recerca participativa sobre el planejament ambiental* [Elisabeth Sau] p. 17 :: Javier MARTÍN VIDE : *Aproximacions transversals sobre el canvi climàtic* [Pau Alegre] p. 19 :: Carme MIRALLES : *Mobilitat i ciutat* [Pau Avellaneda] p. 21 :: Anna RIBAS : *Natura i història en la creació dels "Paisatges de l'aigua" a l'Alt Empordà* [Pau Alegre] p. 23 :: Nina G. BERG : *Norwegian countrysides* [Mireia Baylina] p. 25 :: *Presentació del llibre : Atles comercial de Barcelona* [Elisabeth Sau] p. 27 :: Helena ESTALELLA; Jaume TORRAS : *Homenatge a Pierre VILAR* [Antoni Durà] p. 29 :: Girolamo CUSIMANO : *Le nuove geografie della vite e del vino in Sicilia* [Pau Alegre] p. 31 ::

[pau alegre, juliol de 2005]

Dimarts, 19 d'octubre de 2004.

Lluís RIUDOR i GORGAS, professor de geografia, Universitat Pompeu Fabra :

De la Rambla al Nil: els viatgers catalans (1889-1934).

El passat dimarts, dia 19 d'octubre, la Societat Catalana de Geografia va inaugurar el curs 2004-2005. L'acte va ser presidit per la Sra. Ma. Dolors Garcia presidenta de la Societat, que després d'anunciar que a la cloenda de l'acte es lliuraria el I Premi Joan Palau Vera, va fer la presentació del conferenciant. El professor Lluís Riudor i Gorgas, de la Universitat Pompeu Fabra va parlar sobre el tema: De la Rambla al Nil: els viatgers catalans (1889-1934).

El consoci Lluís Riudor va començar agraint a la Societat l'oportunitat que li brindava poder parlar a la seva tribuna. Amb aquesta aportació sentia que complia el deure que tenia envers ella, perquè la conferència és una petita mostra d'un treball de recerca que el conferenciant està realitzant conjuntament amb d'altres geògrafs i el qual està subvencionat per l'Institut d'Estudis Catalans, de qui la Societat Catalana de Geografia és una filial.

Tot seguit, en Riudor introdueix el tema amb l'exposició d'unes magnífiques aquarel·les d'estil romàntic que il·lustren clarament com en 45 anys l'Egipte dels faraons a poc a poc es converteix en una moda, una coartada cultural, dels viatgers egipcòlegs cap el naixement de l'espècie turista. Egipte té doncs un paper important en la invenció del turisme perquè té tots els ingredients de la fórmula màgica, és a dir, una suma de coartades: l'arqueològica i cultural, la climàtica hivernal, l'orientalista i la religiosa.

Fins a finals del s. XVIII Egipte atreïa aventurers, viatgers, espies i, més tard, arqueòlegs. D'ençà de Napoleó, Europa troba a Orient, a Egipte essencialment, les arrels de la seva cultura; arqueòlegs i artistes difondran imatges que es barrejaran amb l'orientalisme. Ismail Baixà serà el promotor de l'Òpera del Caire i l'arqueòleg Robert Mariette participarà en la idea i la coreografia de l'òpera *Aïda*, de Verdi.

Però qui de debò va entendre la situació va ser en Thomas Cook, l'inventor del turisme organitzat, el qual ofertava viatges d'aventura, però, això sí, sempre dins un marc de seguretat. Apareix, així, un turisme cultural i un turisme d'hivernació –els escandinaus anaven a hivernar a Egipte sempre més barat que la Rivièra- que va obligar la implantació d'una important infraestructura a més de confortables hotels que us feien sentir tan bé com a casa. A finals del XIX el Nil esdevé navegable per a vaixells turístics, la línia de ferrocarril facilita les relacions entre Egipte i Palestina i en el marc dels creuers pel Mediterrani, la volta turística a Egipte és part imprescindible d'aquest gran tour. Així és com empreses navilieres es reciclen en empreses turístiques i és als vaixells el lloc de trobada de la burgesia europea i americana.

En la segona part de la conferència en Lluís Riudor va dissertar sobre els viatgers catalans que anaven a Egipte i que quan en tornaven escrivien les seves vivències personals o simplement les observacions que hi havien fet. Es tracta d'una burgesia cosmopolita que havia conegut Egipte al museu del Louvre o al British Museum, que parlava francès i que llegia llibres de viatges, Tartarí de Tarascó, entre d'altres, o "guies" com les de l'editor alemany Baedeker, que avui equivaldrien a les *Lonely Planet*. S'acostumava a viatjar en família i s'aprofitava per fer noves relacions. Viatjar

també volia dir homologar-se amb la burgesia europea i distingir-se de l'aristocràcia decadent espanyola. En acabat, solien escriure molt perquè els agradava que la gent s'assabentés dels seus viatges. A tot això, calia afegir la forta demanda d'aquest tipus de literatura ja que el país del Nil apassionava i els llibres es venien molt bé. Val a dir que també ajudaven a alimentar somnis aliens, a evadir-se, en definitiva.

Acte seguit, Lluís Riudor exposa cinc viatgers catalans l'obra dels quals permet construir la idea del viatger i la seva concepció de l'Egipte d'aleshores. L'egiptòleg i diplomàtic Eduard Toda i Güell, que fa un treball rigorós sobre el país del Nil antic i contemporani. El dibuixant i pintor Oleguer Junyent i Sans, que cerca un decorat exòtic d'un Egipte antic. L'executiu Vicents Coma i Soley, que fa comentaries tartarinescos de la condició de turista. Joan Marín i Balmas, que més enllà dels estereotips egocentristes, fa observacions lúcides i, finalment, l'empresari Francesc Grau i Ros, que l'any 1934 ja preveu el postcolonialisme.

En la darrera part en Riudor fa al·lusió als trets comuns i com han evolucionat en les narracions de viatges. L'autor menciona els estereotips propis de l'occidental convencional que considera els orientals com a inferiors. Els turistes procedents d'Espanya que anaven amb la idea del "moro" es trobaven amb una realitat multicultural i multiètnica. Això no obstant, no tots els clixés són acrítics. Molts busquen un refugi en un lloc exòtic enmig de pedres històriques per tal d'oblidar-se de tot el que passa al sud de la península (la guerra del Marroc, als anys 20). A l'hora de comparar el colonialisme anglès i l'espanyol veuen que aquest darrer sempre queda malament per la seva ineficàcia. Val a dir que a finals dels anys 20 del segle passat els viatgers s'estimaven més quedar-se a la piscina de l'hotel que anar a veure pedres. Egipte va esdevenir, per tant, un lloc on anar a passar-ho bé. Ja no existeixen les coartades. La frase era "vaig a Egipte perquè m'ho passo bé i en arribar a casa escric un llibre".

Per acabar, el Lluís Riudor va projectar unes imatges que il·lustraven amb encert l'esperit delitós amb què la burgesia catalana empenia els viatges en les primeres dècades del s. XX: dones (una era la tieta del conferenciat) i homes dalt de camells amb la vestimenta enfarfegada, pròpia de l'època, fent un volt per les piràmides i amb ganes de noves experiències.

L'acte es va cloure amb lectura de l'acta i el lliurament per part de la presidenta de la Societat del I Premi Joan Palau Vera a l'estudiant Albert Reixach de l'Institut d'Ensenyament Secundari Montsacopa d'Olot. [Montserrat Cuxart]

Dissabte, 23 d'octubre de 2004.

Sortida d'estudi

Per la Y de la Vall de Camprodon.

L'estiu de 2004 s'ha constituït la plataforma en defensa de la comarca de la Vall de Camprodon. La totalitat de forces polítiques del municipi de Camprodon i la majoria dels 6 alcaldes de la Vall s'han manifestat partidaris de la creació de la comarca i del seu manteniment a la vegueria de Girona, tal i com va proposar l'anomenat *Informe Roca* l'any 2000. La visita de la SCG a la vall estava, per tant, plenament justificada dins el cicle que realitzem sobre *Les altres comarques*.

La nostra visita s'inicià amb una pujada a la muntanya de Sant Antoni (1.345 m) amb un singular mitjà de transport que ens dugué fins el Pla de Bonaire: el carrilet verd arrossegat per un potent tractor. Durant el trajecte vam comptar amb l'amena explicació de Marta Vidal, que entre altres coses remarcà les diferències entre la parla de Ripoll i la de Camprodon. L'ermita original s'aixecà el 1679 en el cim veí però fou destruïda deu anys després (a l'igual que el castell de Camprodon) per la seva posició estratègica; l'actual data de 1702 i ha tingut diverses restauracions. El magnífic temps de la jornada ens permeté gaudir d'una vista excepcional de la totalitat de la Vall (la Y formada per les valls del Ter i del Ritort) juntament amb bona part de l'alta Garrotxa, Puigsacalm, massís del Canigó... Posteriorment l'autocar ens va dur per Molló al coll d'Ares per tal de treure el cap al Vallespir i gaudir al llarg del trajecte de l'esplèndid cromatisme tardorenc dels caducifolis. Vam comptar amb les explicacions d'en Joan Vila, ardit impulsor de la recuperació dels camins de la Vall de Camprodon (en donen fe els vídeos que ens amenitzaren el viatge des de Barcelona) i cap visible de la plataforma comarcalista. Van ser objecte de comentari els projectes de potenciació d'un turisme de qualitat (carril-bici), les mancances en aquest sentit (absència de productes gastronòmics autòctons com ara la vedella) així com molts altres aspectes geogràfics (règim de vents, recuperació del bosc amb l'abandonament agrari, lligams amb Prats de Molló, la fira d'Espinavell...).

Havent dinat, l'alcalde Esteve Pujol ens va explicar el desenvolupament urbanístic de la vila tot al llarg d'una grata passejada pel poble, des de la Font Nova i el monument al Dr. Robert i fins l'Ajuntament, tot visitant el monestir de Sant Pere (abandonat per l'exclaustració el 1835 i restaurat per Jeroni Martorell el 1932). Al saló de plens de l'Ajuntament vam celebrar un animat col·loqui sobre l'encaix territorial de la vall de Camprodon que, lògicament, també va derivar envers altres aspectes (demogràfics, urbanístics) de la vall. Tant Joan Vila com Esteve Pujol van manifestar en diversos moments de la jornada la necessitat d'anar cap a una certa moratòria urbanística a la vall. L'impacte econòmic que tindria una disminució de l'activitat constructiva va ser relativitzada atès que actualment la major part del negoci beneficia empreses i treballadors forans. També es va insistir en la necessitat de recuperar generacions joves en la implicació pel desenvolupament de la vall, tot superant l'emigració patida els darrers decennis. Hi hagué coincidència plena en assenyalar la vocació regional olotina i gironina de Camprodon, reforçada el 1994 amb el túnel de Collabòs, tot i que això representi anar a contracorrent de les aigües del Ter (un riu que Vila encertadament titllà

de capritxós en tot el seu trajecte i que, vés per on, els geòlegs preveuen que a la llarga serà capturat pel Fluvià mitjançant la riera de la Vall del Bac).

Es discutí la possible partició de l'actual Ripollès en tres comarques i vegueries: la Vall de Ribes a l'Alt Pirineu, la Vall de Camprodon a Girona i el Ripollès històric o estricta amb Vic i la Catalunya Central. Burgueño manifestà que la divisió eclesiàstica d'origen comtal ja feia aquest mateix repartiment tripartit (Urgell/Girona/Vic). Cèsar August Torras també era de l'opinió que "quan se faci racionalment la divisió de Catalunya en grans demarcacions, respectant les antigues comarques, si bé acoblant-les entre si, la comarca de Camprodon deurà formar part de la demarcació d'Olot, com la Vall de Ribes i el Ripollès de les de Puigcerdà i Vic respectivament". Esteve Pujol apuntà també la possibilitat de reincorporar el Bisaura al Ripollès. En l'ambient distès en què es desenvolupà la xerrada també s'arribà a la conclusió que, al capdavall, la Vall de Camprodon hauria de ser un sol municipi, i que això asseguraria definitivament una planificació urbanística i territorial coordinada. Podem concloure que en el cas de Camprodon la futura comarca serà una estratègia possibilista per tal d'arribar algun dia a la municipalia plantejada per Lluís Casassas.

Vam acabar la jornada expressant el nostre agraïment a la col·laboració de l'Ajuntament de Camprodon, la Mancomunitat de la Vall de Camprodon i a la plataforma per la comarca, i en particular a l'organització i intervencions de Núria Mayà Esteve Pujol, Toni Suriñach i, molt especialment, Joan Vila. [Jesús Burgueño]

Dijous, 26 d'octubre de 2004.

Presentació de la col·lecció

Descoberta

Dijous 26 d'octubre tingué lloc a la seu de la Societat Catalana de Geografia la presentació dels llibres *Els paisatges i el temps. El territori català al llarg de l'any*, d'Ernest Costa, fotògraf del paisatge, i *Sant Cugat del Vallès. Paisatge i patrimoni*, de Jaume, professor de geografia de la Universitat de Barcelona, així com de la col·lecció de llibres de geografia *Descoberta*, de Publicacions de l'Abadia de Montserrat, a la qual pertanyen el parell de llibres citats.

Va presidir i va obrir l'acte, Jordi Úbeda, administrador de Publicacions de l'Abadia de Montserrat, qui va presentar els membres de la mesa i va destacar que amb la col·lecció *Descoberta*, hom tenia la intenció de prendre el relleu de la col·lecció *Llibres de motxilla*, que tanta volada havia assolit en el món excursionista, ara amb la voluntat de transcendir aquest món per a interessar sectors més amplis de lectors.

Seguidament, va prendre la paraula Joan Tort, professor de geografia de la Universitat de Barcelona i director de la col·lecció, qui va explicitar-ne l'objectiu principal com l'interès de posar a l'abast del gran públic un seguit de llibres, de formats breus, de poc més d'un centenar de pàgines, a través de les quals divulgar el coneixement geogràfic, sense menystenir el rigor que és exigible a una publicació que es defineix com a científica. Ras i curt, la intenció és explicar moltes coses en poques pàgines. Amb aquesta premissa, els diversos títols de la col·lecció abordaran tota mena de qüestions, teòriques i pràctiques, relacionades amb el territori, per mor de posar a l'abast de les persones interessades els elements necessaris per organitzar la pròpia visió del món. El professor Tort, després de situar com a referent de la col·lecció la francesa *que sais-je?*, en repassà els títols publicats, amb breus referències als autors i a les temàtiques tractades.

A continuació, es procedí a la presentació dels dos llibres de la col·lecció escollits. El primer, *Els paisatges i el temps. El territori català al llarg de l'any*, d'Ernest Costa, fou glossat per Teresa Franquesa, doctora en biologia, qui el definí com una invitació a observar la natura, que hi és descrita a través dels canvis enregistrats en diversos indrets al llarg de l'any. El llibre és un petit tractat de fenologia que ens transmet la necessitat de gestionar el medi ambient de manera que ens n'assegurem el gaudi per molts anys. El segon, *Sant Cugat del Vallès. Paisatge i patrimoni*, de Jaume Busquets, fou presentat per Narcís Castanyer, advocat i president del Club Muntanyenc de Sant Cugat, qui el definí com una reeixida introducció a la realitat urbana d'aquesta vila vallesana, que de vegades sembla haver crescut sense el caràcter social que és necessari a una ciutat. Castanyer remarcà que el to descriptiu de l'obra no li fa defugir el to crític amb què s'ha de tractar l'evolució urbana d'aquesta ciutat.

Finalment, intervingueren breument els autors dels llibres presentats, que acabaren de donar una pinzellada a les obres respectives. Ernest Costa digué que la seva volia ensenyar el moment en què fruit d'un indret, i Jaume Busquets remarcà la necessitat de conèixer el nostre entorn proper, per valorar-lo i conservar-lo. [Enric Bertran]

Dissabte, 6 de novembre de 2004.

Visita a la

Biblioteca Josep Ma. Domènech.

El proppassat dissabte 6 de novembre, una bona colla de socis i sòcies de la Societat Catalana de Geografia vàrem ser rebuts per Josep Ma. Domènech i Fargas i aconduïts per les entranyes de la Biblioteca de monografies locals i temes afins de la qual ha estat el creador i mantenidor des de l'any 1942. Ens quedarem curts en donar-li les gràcies més sentides per l'acollida amical que ens dispensà. I en fariem un gra massa si haguéssim de ressenyar tot allò que Josep Ma. Domènech i Conxa Adell ens van mostrar i comentar al llarg de les quatre hores llargues de visita passades com en una exhalació. Els textos inclosos en el tríptic de divulgació de la biblioteca, de la mà de Domènech mateix, són prou precisos i expressius per capir la riquesa dels materials que hostatja. Us les hem reproduït en sengles planes.

La biblioteca

Iniciada el 1942, conté 39099 documents, dels quals 27208 són volums del tema específic. L'any 2001, al concedir-se a Josep M. Domènech el *Premi Jaume I d'acció cívica*, fou considerada «la que, avui per avui, es la més important biblioteca de temes locals i comarcals dels Països Catalans».

Aquest fons bibliogràfic es conserva, des de l'any 1980, en un pis habilitat exclusivament com a estudi i biblioteca, que calgué ampliar el 1997, i també al domicili familiar.

La col·lecció de monografies locals està organitzada per comarques, més Andorra i Catalunya Nord. Cada comarca, per municipis en ordre alfabètic, amb apartats que contenen obres dedicades a tota una circumscripció provincial o episcopal en els municipis que en són capital o seu, respectivament. Cal destacar que, de les monografies locals publicades fins a l'any 1965, el fons n'aplega gairebé el 90 per cent; moltes d'elles avui son d'una gran raresa. Completen la col·lecció les principals enciclopèdies i obres de referència, un gran nombre de revistes, de col·leccions de butlletins d'acadèmies, de centres excursionistes i d'institucions culturals de tots els temps, estudis històrics, publicacions de fons documentals i cartografia, sempre a l'entorn de la història, els costums, les tradicions, els personatges i la realitat de les comarques, ciutats i pobles de Catalunya.

Una de les col·leccions més interessants, i que queda conservada en unes carpetes per a cada població, és la dels petits fulls d'informació dels propis municipis o de llocs característics, on moltes vegades es recullen dades que no es poden trobar en altres publicacions.

Cal destacar obres bibliogràfiques difícils d'aconseguir, com els clàssics d'historiografia catalana. Hi trobem gairebé totes les publicacions dels centres excursionistes d'anomenada i dels centres d'estudi d'arreu de Catalunya. Les publicacions locals terrassenques, tot i que se n'han cedit a biblioteques públiques de la ciutat, constitueixen una part important del conjunt.

La biblioteca és de caràcter privat i no té subvenció de cap mena. Independent de les adquisicions oneroses, actualment es nodreix en bona part dels donatius que li

arriben de persones, centres d'estudis o institucions públiques o privades que coneixen i valoren l'interès del fons. No té cap caràcter lucratiu.

Quan hi ha un veritable interès d'investigació, com ha estat el cas de la redacció de la Gran Enciclopèdia Catalana, la Gran Geografia Comarcal de Catalunya o el Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya, i també per realitzar tesis doctorals o treballs similars, com la redacció d'altres monografies, es dona accés a tots els seus fons per a facilitar la consulta. Hi ha hagut col·laboracions destacables amb institucions acadèmiques, com el Departament d'Història Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Inventari de la Biblioteca el 6 de novembre de 2004

Registres inventariats	39099
Registres de referència	891
Registres analítics	1744
Total	41734

Josep Ma Domènech

Josep M. Domènech i Fargas, nascut a Terrassa el 1925, començà de ben jove a sentir el dring de la cultura, de la geografia humana i de les coses de Catalunya, especialment en els aspectes tradicional, històric i popular. Ja d'adolescent l'apassionaven els llibres i inicià aquest fons bibliogràfic, aprofitant les sortides excursionistes per a aconseguir monografies d'interès local.

Ben jove, en la dècada dels anys 1940, ja participà a Terrassa en els primers moviments ciutadans d'activitat catalana de la postguerra, en les juntes del Grup Sardanista, de la Institució Ambrosiana i, especialment, en la de la Comissió Abat Oliba.

A part de la seva tasca professional, col·laborà amb Marian Galí, Salvador Cardús i Josep Rigol per a aconseguir l'adquisició del castell-cartoixa de Vallparadís per part de l'Ajuntament de Terrassa, i la seva reconstrucció i conversió en Museu. Participa també, el 1950, en l'organització dels actes del XV centenari del bisbat d'Egara. Des del 1965 és membre de la Junta de Museus de Terrassa, de la qual fou secretari i des d'on contribuí a les gestions de la compra i habilitació de la Casa-museu Alegre de Sagrera i a la constitució del seu fons museístic.

Pel que fa als llibres, ha anat atenent les diferents oportunitats d'adquisició de novetats i de publicacions antigues, buscant en catàlegs, recurrent llibreries i fins i tot, en algun cas, adquirint alguna biblioteca sencera.

Estret col·laborador de Josep Iglésies, des del 1971 formà part de la Comissió Permanent de les Assemblees Intercomarcals d'Estudiosos, i l'any següent ja aconsegueix la celebració de l'Assemblea a Terrassa. Des de fa uns anys, és secretari i coordinador de les nombroses convocatòries de les Assemblees Intercomarcals, de ple sentit d'investigació comarcalista, des de les quals s'ha promogut la fundació i vitalització de centres d'estudis.

El 1972 ingressà a la Fundació Bosch i Cardellach de Sabadell, i també és membre de diversos centres d'estudis de Catalunya. Té publicats diversos llibres i articles.

El 1982 fou nomenat patró de la Fundació Salvador Vives i Casajuana, de la qual és actualment vicepresident.

En reconeixement a la tasca cultural realitzada, l'any 1986 li fou atorgat el títol honorífic de *Terrassenc de l'any*.

L'any 2001 va ser guardonat amb el *Premi Jaume I d'acció cívica*, «com a activista cultural i pel treball que li ha representat durant prop de cinquanta anys la formació i el manteniment d'aquesta biblioteca monogràfica». [Pau Alegre]

Dimecres, 17 de novembre de 2004

Antonio GÓMEZ ORTIZ,
Professor de geografia, Universitat de Barcelona.

*El paisaje glacial de Sierra Nevada.
Resultados recientes e investigaciones en curso*

Dins del programa d'activitats d'enguany (curs 2004-2005) de la Societat Catalana de Geografia va tenir lloc el propassat dia 17 de novembre la tercera conferència. Aquesta vegada, la responsabilitat de l'acte va ser per al catedràtic de Geografia Física del departament de Geografia Física i Anàlisi Geogràfica Regional de la Universitat de Barcelona, el professor Antonio Gómez Ortiz, el qual pronuncià una classe magistral sobre: *El paisaje glacial de Sierra Nevada. Resultados recientes e investigaciones en curso*, que fou seguida per un nombrós públic (en la seva majoria jove) que omplia la sala. La presentació de l'acte va correspondre a Francesc Nadal, vicepresident de la Societat Catalana de Geografia, el qual detalladament ens il·lustrà amb els càrrecs i les feines més rellevants que, al llarg de la seva trajectòria investigadora, havia ocupat i ocupa el conferenciant. Mereix ser destacat que en l'actualitat (des de l'any 1999) és el director del *Servei de Gestió i Evolució del Paisatge* de la Universitat de Barcelona i recentment ha estat investit membre numerari de la Reial Acadèmia de Doctors.

El consoci Antonio Gómez va voler obrir l'acte amb unes paraules de record a dos membres il·lustres de la Societat Catalana de Geografia, els mestres Salvador Llobet i Lluís Casassas. Després d'això i deixant-se endur pels sentiments va definir Sierra Nevada com una "montaña entrañable", la qual cosa va donar peu a l'explicació del compromís científic i personal que des de l'any 1989 havia adquirit amb una part de la cordillera Penibètica, i en concret amb el massís de Sierra Nevada a través de l'estudi del seu glacialisme.

Dit això, la primera part de la lliçó magistral va servir per evocar una manera de fer geografia física clàssica i tradicional basada en la descripció geogràfica particularitzada dels diferents elements que intervenen en la descripció del medi físic de Sierra Nevada (clima, vegetació, etc.). Acció justificada per a la contextualització dels valors glacials que havien d'ocupar el gruix central de l'exposició i que s'estructuraren a l'entorn de tres idees clau: 1) les característiques bàsiques de la morfologia glacial i periglacial de Sierra Nevada, 2) l'acció de la Petita Edat del Gel (segles XV-XIX) en un àmbit concret de Sierra Nevada (el Corral del Veleta) i 3) la constatació de pergelisòl (o permafrost, terme emprat pel conferenciant) subsuperficial en degradació al mateix Corral del Veleta.

Nogensmenys, abans de desenvolupar aquestes idees il·lustrà de forma breu i concisa la història del coneixement de Sierra Nevada, situant l'inici de la recerca científica a cavall entre els segles XIX i XX just en el moment en què els naturalistes comencen a parlar de glacialisme al massís (com per exemple Edmond Boissier). En el mateix sentit destacà la feina d'Hugo Obermaier (*Los glaciares de Sierra Nevada* de l'any 1916) i la tesi doctoral de Bruno Messerli sobre geomorfologia de l'any 1965 com a referents avançats d'aquest procés. Abans d'ells i únicament com a suport descriptiu interpretà les informacions d'alguns cronistes àrabs i viatgers il·lustrats per a constatar la presència de gel i neu a Sierra Nevada des de ben antic.

Amb aquest marc de referència el professor Antonio Gómez desenvolupà la primera idea clau explicant per què el glacialisme de Sierra Nevada només ocupa la part culminant del massís (les llengües per terme mig tenien 7 km de longitud i de forma general no descendien dels 1.700 metres) i s'ha de definir com a propi d'una muntanya seca i mediterrània. I per això, va referir-se a l'altitud dels cims (per exemple Mulhacén, 3.481 metres i Veleta, 3.478 metres), a la situació meridional (latitud nord 36°55' - 37°15'), a l'orientació, als factors estructurals i a la línia de neus permanents per explicar la presència de glacialisme i periglacialisme a Sierra Nevada. El treball cartogràfic endegat (*Mapa geomorfológico de Sierra Nevada. Morfología glacial y periglacial* de l'any 2002) va servir per mostrar algunes figures a escala 1:25 000 dels diferents aparells glacials.

La segona idea clau es basa en aquest minuciós treball de camp propi de la geomorfologia glacial i l'establiment d'algunes restes de dipòsit glacial que han servit per demostrar el pas d'una glacera durant la Petita Edat del Gel en aquest sector tant meridional d'Europa. A més a més, les informacions d'alguns il·lustrats com Antonio Ponz (l'any 1754) i científics com Hugo Obermaier (l'any 1916) i Solé Sabarís (l'any 1948) han permès observar com aquesta glacera, posteriorment convertida en congesta perquè Solé en parla com a “nevero”, desapareix a mitjan segle XX (segons sembla entre els anys 1942 i 1947).

Precisament la tercera idea té a veure amb la desaparició en superfície d'aquesta massa gelada, ja que els treballs duts a terme al Corral del Veleta a partir dels indicis topogràfics, van continuar amb una anàlisi geofísica (sondeig geoelèctric) que va posar de manifest la possible presència d'una massa de gel permanent enterrada. Finalment, l'any 1999, per mitjà d'una perforació mecànica, es va extreure una columna sedimentària de pergelisòl. A partir de llavors i fins a l'actualitat els treballs s'han centrat en la monitorització tèrmica d'aquest gel i en el control del dinamisme de les formes periglacials associades.

Així doncs, els resultats obtinguts confirmen l'existència d'un pergelisòl permanent i profund enterrat pel dinamisme de vessant del Corral del Veleta i s'apunta la hipòtesi (malgrat les dificultats per aprofitar les informacions dels sensors tèrmics que fa massa poc que funcionen) d'un ritme tèrmic que sembla indicar un procés de degradació d'aquest gel en sintonia amb les teories del canvi climàtic.

Sens dubte, caldrà seguir amb atenció la continuació d'aquests treballs que en poc menys d'una hora es van presentar a la Societat Catalana de Geografia i que van acabar amb algunes preguntes i aclariments plantejats des de la sala. [Albert Pèlachs]

Dilluns 29 i dimarts 30 de novembre de 2004.

Seminari a càrrec de

Carlos TAIBO, professor de Ciència Política
i Administració, Universidad Autónoma de Madrid.

Europa Central y Oriental: conflictos olvidados y tercermundización.

Carlos Taibo és un reconegut polític i expert analista de les transicions polítiques de l'Europa central, oriental i de la Unió Soviètica, així com de molts conflictes internacionals com el de Iugoslàvia, Txetxènia o Irak. Ha escrit una vintena de monografies, majoritàriament relatives als canvis succeïts a l'Europa central i oriental contemporània, tals com *La desintegración de Yugoslavia* (2001), *El conflicto de Chechenia* (2000), *La explosión soviética* (2000), *La Unión Soviética. El espacio ruso-soviético en el siglo XX* (1999), *Las transiciones en la Europa central y oriental* (1998), *Crisis y cambio en la Europa del Este* (1995), *Los conflictos yugoslavos* (1995). La seva última obra és *No es lo que nos cuentan. Una crítica de la Unión Europea realmente existente* (2004).

El professor Taibo presenta el seminari en dues sessions, la primera "El espacio posyugoslavo hoy: conflictos y dependencias", dedicada a la situació actual dels Balcans occidentals i la segona, "La ampliación de la UE: una visión desde los problemas de los candidatos", en què ofereix una visió crítica de la Unió Europea des de la perspectiva d'aquesta regió del sud-est d'Europa.

Taibo exposa abans que res el seu desig per rescatar de l'oblit el que ha passat en l'espai balcànic en els darrers anys, després que la desaparició del conflicte, el temps i la política hagin fet perdre interès per aquesta regió. En aquest sentit, es lamenta que l'interès pels conflictes decaigui quan més a l'est i més al sud es trobin. Per corregir aquesta tendència Taibo repassà l'estat polític, social i econòmic de les vuit entitats que neixen de la desintegració de Iugoslàvia (Eslovènia, Croàcia, Bòsnia-Hercegovina, Sèrbia, Montenegro, Voivodina, Kosovo i Macedònia), examinant el perfil dels principals problemes d'ordre econòmic, de vincles internacionals... que existeixen avui a la regió. D'Eslovènia destaca que és el país que surt més ben parat del conflicte, i el que ha presentat menys problemes en l'ampliació, bàsicament per la seva debilitat del sector agrari; malgrat tot, també hi detecta bosses de pobresa importants. Croàcia ha de facilitar encara el retorn de la important minoria Sèrbia. Bòsnia-Hercegovina té resolta l'estabilitat però poc reconstruïda la vida multiètnica. D'aquesta federació exposa que els Acords de Dayton deixen molt clara la descentralització en dues entitats federades, amb dos exèrcits, però molt poc l'actuació de l'Estat federal comú. També destacà l'alentiment del retorn dels refugiats, amb les implicacions polítiques que això comporta, sobretot en les eleccions. Sèrbia la veu en una genèrica postració econòmica i en complicada situació política. En destaca una ràpida renovació dels personatges clau i una polarització política entre un sector nacionalista de tall parafeixista i un sector neoliberal d'absoluta submissió a l'exterior. Montenegro es debat en l'articulació o no d'un projecte d'independència. La societat està dividida al respecte i la Unió Europea ha passat de donar suport a aquest procés (any 2000) a no donar-li'n en l'actualitat. Una altra entitat de què es parla per la demanda expressa d'independència és la Voivodina, al nord de Sèrbia, amb un 17% de presència hongaresa. El futur de Kosovo (protectorat

internacional des de 1999) també és objecte d'anàlisi en termes de possible autodeterminació, reintegració a Sèrbia, o federació a tres bandes (Sèrbia, Montenegro i Kosovo), i Taibo en subratlla l'existència de moltes formes de capitalisme mafiós (com en altres països balcànics). Finalment, de Macedònia esmenta la seva fragilitat pel que fa a l'acord de pau i no hi descarta el resorgiment de tensions.

D'aquest repàs, n'extreu algunes conclusions: 1) L'escenari dels Balcans occidentals és més benigne que el de fa deu anys. La paraula "guerra" ja no ho omple tot, però els riscos no han desaparegut i els estats i entitats resultants són molt fràgils. 2) La situació econòmica és dolenta. L'ajut econòmic de l'exterior ha arribat tard i de forma desigual segons els països; s'han interromput els vincles comercials entre ells i se n'han anat molts diners en defensa. 3) La debilitació de les relacions horitzontals ha estat un instrument per ratificar la identitat i la idea de frontera. 4) El tribunal internacional de La Haia no ha resolt problemes importants com no encausar F. Tudjman o negar-se a investigar si la OTAN ha comès crims de guerra o contra la humanitat en la seva participació en el conflicte. 5) El recanvi de les elits ha estat lent i poc eficient. 6) S'ha produït un visible increment de la dependència externa, superior al de l'etapa anterior a la desintegració (extensible al conjunt de l'Europa central i oriental).

El professor Taibo conclou amb la diagnosi que als Balcans occidentals no s'ha produït ni un Pla Marshall (l'ajut ha estat petit), ni una eventual 'taiwanització' dels països (crisi del model asiàtic, saturació dels mercats...), ni un procés de 'kuwaitització' (no s'ha tendit a la producció d'un bé únic), sinó que es produeix un procés de tercermundització. Els estats dels Balcans occidentals estan incapacitats per competir en el mercat internacional, no tenen capacitat tecnològica, són països endeutats, amb molta emigració, amb societats civils molt febles i escindides. Però això té un rendiment pels empresaris occidentals en termes de mà d'obra barata i de matèries primeres i energètiques, com ha passat al Tercer Món.

En "La ampliación de la UE: una visión desde los problemas de los candidatos" Carlos Taibo fa una lectura crítica de la Unió Europea. En primer lloc exposa la situació dels nous membres dins la Unió destacant que ha estat un far enlluernador per aquests països i pels actuals candidats i que això ha fet negociar poc intel·ligentment les elits locals acceptant forts i perllongats sacrificis econòmics. Segons Taibo aquests països presenten molts problemes que es manifesten, entre altres, amb una renda mitjana per càpita del 32% de la de la UE i importants bosses de pobresa. La precarietat de les relacions horitzontals encara ha agreujat més la situació ja que les economies han procurat acostar-se a la UE abandonant els vincles comercials entre elles, com ho constaten els fracassos de les organitzacions com el Grup de Visegrad, el Consell del Bàltic, el Consell del Mar Negre o la Pentagonal. Per altra banda, els terminis d'adhesió han estat imprecisos i les adhesions incompletes. En aquest sentit, han reaparegut els arguments dels 'períodes transitoris' o la congelació de l'aplicació de polítiques com la PAC, la regional (Fons Estructurals i de Cohesió) o la de la mobilitat de les persones, la qual cosa ha provocat fredor en els nous membres i actuals candidats.

Després d'aquesta introducció, Taibo reflexiona sobre el paper de la Unió Europea, les futures ampliacions i els límits d'Europa. Segons el professor, Europa és un artífici conceptual, de límits imprecisos i arbitraris i la Unió Europea una associació de lliurecanvi que s'ha dotat d'un discurs de progrés del qual s'han apartat els elements negatius. No hi ha discursos crítics sobre la Unió; tots s'han dirigit cap els Estats Units o a cada estat per separat i això ha beneficiat la UE. Els europeus hem sucumbit a alguns mites com el del benestar econòmic (la UE com a model de capitalisme propi vinculat a l'estat del benestar), quan hom podria preguntar-se què en queda del model de capitalisme social després de vint anys de fort neoliberalisme; o el del compromís

amb la justícia, la pau i la solidaritat. I el text constitucional, redactat bàsicament per conservadors i liberals, no resol els principals problemes com el dèficit democràtic, la resolució de les desigualtats econòmiques internes, el deure amb els qui queden fora, la immigració, Turquia, les relacions amb Rússia, etc. En definitiva, segons Taibo el projecte econòmic i polític de la Constitució remet a l'Europa dels mercaders i a l'Europa fortalesa, la qual cosa no farà res més que incrementar els problemes actuals.

Per acabar, Carlos Taibo lamenta que no hi hagi hagut a Espanya cap discussió seriosa sobre l'ampliació ni la Constitució europees i en reclama un debat honest i obert.
[Mireia Baylina]

Dijous, 16 de desembre de 2004.

Mike A. CRANG, professor de geografia, Universitat de Durham.

World wide cities: information, space and urban life.

El professor Mike Crang, de la Universitat de Durham, és una figura molt destacada en el panorama de renovació temàtica i conceptual de la Geografia Humana. Ben conegut, com va assenyalar la professora M. Dolors Garcia Ramon, presidenta de la SCG, pel seu manual de nova geografia cultural *Cultural Geography* (1998), ha dedicat la seva recerca a d'altres temes actuals, com ara la rellevància de les tècniques qualitatives en la recerca geogràfica o, més recentment, l'impacte de les noves tecnologies de la informació i la comunicació en l'espai geogràfic.

Aquest darrer tema és el que el va ocupar en la conferència que va impartir el 16 de desembre de 2004 amb el títol de *World wide cities: information, space and urban life*. La seva proposta va anar tant adreçada a veure com l'espai electrònic resultant d'aquestes noves tecnologies ha afectat els espais urbans, com a discernir de quina manera les característiques d'aquest espai electrònic poden estar afectant la nostra pròpia concepció de l'espai.

La primera qüestió en què es va aturar va ser en la discussió de si les noves tecnologies, tal com es repeteix sovint, efectivament encongeixen el món, aboleixen les distàncies i provoquen, per tant, una total llibertat locacional. Tal com va argumentar el professor Crang, de cap manera no es pot identificar la major flexibilitat amb la indiferència locacional; en aquest sentit, les diferències geogràfiques existents no fan sinó tornar-se cada cop més decisives. Per altra banda, el mapa dels fluxos d'informació en el món reflecteix ben fidelment les desigualtats econòmiques i permet afirmar que l'accés a la informació és sens dubte més gran però, en tot cas, també més desigual. Encara amb més precisió, es pot dir que, des del punt de vista geogràfic, les majors densitats en l'ús de tecnologies de la informació es concentren no només a determinades regions del món, sinó als principals nuclis urbans d'aquestes. El mapa de densitat de connexions a Internet, per exemple, evoca amb claredat un mapa de ciutats, un mapa de xarxes urbanes. I, tanmateix, aquesta constatació no hauria de portar a convertir les ciutats en mers nodes, "hubs" o centres de connexió. La manera com vivim i ens relacionem a les ciutats també es veu afectada per aquesta nova circulació de fluxos d'informació hi ha algun exemple més clar que l'ús dels telèfons mòbils, capaços de vèncer totes les barreres geogràfiques, per parlar entre distàncies ridículament curtes?)

La segona qüestió, és a dir com l'espai electrònic està afectant les nostres percepcions i concepcions de l'espai, va donar lloc a una reflexió dilatada per part del professor Crang. D'entrada, val a dir que la societat connectada és una societat on la informació, els fluxos, l'emmagatzematge, les entrades són totalment controlats. En un món d'ubiquïtat i instantaneïtat, el temps suplanta l'espai, però és precisament des de certs punts d'aquest d'on s'exerceix el control de la informació i de la seva circulació. I cal insistir, com va fer el professor Crang, que per a qui està desconnectat, tot esdevé molt més difícil (que fàcil comença a ser fer transaccions financeres des de casa a través d'Internet i que difícil pot arribar a ser fer-ho des d'una agència bancària, especialment si la proliferació del "tele-banc" condueix a un progressiu tancament d'oficines!)

El professor Crang va basar a continuació les seves reflexions sobre el que podem aprendre a propòsit dels canvis en l'espai geogràfic del treball de dos arquitectes: Marcos Novak i Lebbeus Woods.

Del primer es poden prendre alguns punts per qüestionar algunes idees clàssiques de la Geografia relacionades amb la distància i la connectivitat, com ara la idea que el moviment entre punts de l'espai consumeix temps, o que només es pot ser en un lloc a la vegada. Amb la telepresència, canvia completament la relació i la concepció del temps i de l'espai. Novak és autor d'una obra prou coneguda, *Liquid Architectures* (1991), on propugna l'existència de medis canviants, fluids: "L'arquitectura líquida és una arquitectura que respira, bateja i comença d'una forma i acaba en una altra... és una arquitectura sense portes i sense vestíbuls, on l'habitació següent és sempre on ens cal estar i el que necessitem per estar". I de l'arquitectura líquida a la ciutat líquida. Les ciutats poden canviar segons l'interès de qui les visita, els barris es creen, canvien i desapareixen a voluntat, el sentit de proximitat s'allibera de la nostra presència, podem ser a més d'un lloc a la vegada... Una ciutat que pot existir i que, de fet, existeix a l'espai informacional. *Alphaworld*, oberta al públic des del 1995, és una ciutat construïda per Internet, un espai no colonitzat que ha anat sent edificat i que ha crescut fins allotjar avui centenars de milers d'usuaris que es belluguen per l'espai mitjançant representacions humanes escollides per ells mateixos amb una identitat i una forma física canviable a voluntat, anomenades "avatars". Els usuaris han anat colonitzat l'espai, construint-hi, fins anar creant una ciutat amb una morfologia ben familiar: la dels suburbis nordamericans!

La possibilitat de manipular els espais, ja no de transformar les coses que hi ha a l'espai sinó l'espai mateix, de barrejar el real i el virtual, de fer espais híbrids, ha fet que el mateix Novak inventi un terme nou per referir-se al seu treball: "transarquitectura".

I de la "transarquitectura" de Novak a l'*Anarquitectura* (1992) de Lebbeus Woods, el títol d'una obra subtítulada ben expressivament "L'arquitectura com a acte polític", en la qual Woods defensa l'arquitectura com una eina de transformació social. Per Woods, l'arquitectura ha de ser un "happening", alguna cosa que passa i no que existeix, no ha de consistir en plans sinó en encontres, no ha de consistir en fronteres sinó en connectivitat. L'espai, transgressorament concebut per Woods, ha de ser un "freespace", una xarxa de "freezones" comunicades de manera heteràrquica (és a dir, no jeràrquica), sense formes preconcebudes ni objectius predefinites, ha de ser fluid i canviant; ha de ser un espai on no saps com t'hi has de comportar perquè no hi ha regles imposades pel poder. I si no hi ha jerarquia, ja no hi ha res a valorar més que una altra cosa i l'arquitectura abandona la monumentalitat. El model ja no és Atenes sinó... Babilònia.

De les idees d'aquests dos arquitectes, el professor Crang n'extragué algunes conclusions. En primer lloc, que l'anàlisi dels espais virtuals, experimentals, manipulats fins l'extrem que ja no ens semblen possibles, pot aportar molta llum per repensar les conseqüències de l'espai informacional, moltes de les característiques del qual (la dissolució de distàncies, la simultaneïtat de successos que abans estaven forçosament separats) són de difícil anàlisi per una Geografia que no compta encara amb l'utilitat teòric i conceptual necessari.

En segon lloc i, potser ben paradoxalment, Crang observà que les representacions dels espais virtuals (com, per exemple, l'espai d'*Alphaworld*) no són gens complexes! Naturalment, perquè les representacions de l'espai han de ser coherents en termes dels interessos dels consumidors. Com sempre, les idees més transgressores poden ser assumides i mercantilitzades, i l'espai virtual ha esdevingut també un objecte de consum (i sovint molt rendible, com mostra l'explosió del mercat dels jocs d'ordinador).

En definitiva, la conferència del professor Crang va ser molt estimulant en posar sobre la taula com, un cop més, la dinàmica social i geogràfica va per endavant de la nostra capacitat per entendre-la. Per tant, obrir els ulls i parar les orelles buscant respostes (i també noves preguntes) allà on n'hi pugui haver és un repte que els científics socials no podem eludir. [Núria Benach]

Dimarts, 25 de gener de 2005.

Ma. Àngels ALIÓ i TORRES, professora de Geografia del
Departament de Geografia Humana de la Universitat de Barcelona:

*Una altra visió sobre les relacions entre la societat i la natura.
Resultats i perspectives des d'una recerca participativa sobre el
planejament ambiental.*

La quarta conferència del curs de 2004-2005 de la Societat Catalana de Geografia va ser pronunciada per la doctora Ma. Àngels Alió i Torres el 25 de gener d'enguany. Va tractar el tema: *Una altra visió sobre les relacions entre la societat i la natura. Resultats i perspectives des d'una recerca participativa sobre el planejament ambiental.* L'acte va ser presentat per la presidenta d'aquesta Societat, la senyora Maria Dolors Garcia Ramon, que va glossar breument la trajectòria professional de la ponent als assistents.

La doctora Alió és professora titular del Departament de Geografia Humana de la Facultat de Geografia de la Universitat de Barcelona, del qual és l'actual directora. La seva activitat investigadora recent s'ha centrat en l'estudi de metodologies per a l'elaboració d'auditories mediambientals associades a la redacció de les Agendes 21 locals i, en especial, ha analitzat i estudiat els processos de participació ciutadana que s'organitzen per implicar la ciutadania en la redacció d'aquests documents.

La primera part de la conferència es va centrar en els corrents teòrics que han estudiat i interpretat les diferents formes d'expressió de la ciutadania en relació a projectes públics i privats. Tercer sector, NIMBY, participació/acció o governança són conceptes bona part dels quals provenen de la sociologia i que, des d'enfocaments diferenciats, han il·lustrat la diferent implicació, posició o participació dels ciutadans davant de projectes que afecten o transformen el seu entorn.

En la segona part de la conferència es van esquematitzar breument els tres models de participació que es diferencien segons la capacitat que té la ciutadania per incidir o modificar els projectes que se li consulten. El model "restringit" s'aplica a processos de consulta puntal o per fets susceptibles de ser conflictius; el model de "suport" busca el consens dels ciutadans per decisions que ja ha pres l'administració o el sector privat mentre que el model de "participatiu de decisió" comporta que les accions i les decisions s'emprenquin de forma col·legiada des de l'inici del procés.

Després d'aquest breu marc teòric, la doctora Alió va exposar el treball que ha desenvolupat a partir de l'anàlisi de la participació ciutadana en l'elaboració de les auditories ambientals de les Agendes 21 de dotze municipis de la província de Barcelona. Aquesta anàlisi és fruit d'un encàrrec de la Diputació de Barcelona que tenia com a objecte el disseny d'un mètode per elaborar auditories ambientals on s'integrés l'opinió de les entitats municipals sobre els temes de l'Agenda i així trobar el consens per a les accions a emprendre. La ponent va detallar la metodologia d'estudi, va perfilar la tipologia d'entitats que van participar en el procés de consulta i finalment, va extreure'n les conclusions.

En relació a les conclusions, remarcar els tres aspectes, al meu parer, més significatius:

- la creixent importància dels equips d'experts en les reunions, no només pels seus coneixements sinó també per la capacitat de proporcionar informació que complementi la de la comunitat local i que sigui útil per l'elaboració de documents científics i tècnics,
- el paper clau del diàleg entre les parts per aconseguir millorar la implicació ciutadana en els projectes i per assegurar l'èxit dels processos que s'han d'iniciar per millorar la sostenibilitat urbana, i
- la consideració dels processos participatius com a processos de canvi cultural per permetre, entre d'altres, la millora dels fluxos de coneixement entre els agents que actuen en un espai així com la possibilitat d'incidir en decisions relacionades amb el medi natural, la sostenibilitat i el planejament urbà amb l'objectiu final d'evitar danys mediambientals en els entorns locals.

Finalment, la doctora Alió va situar els resultats d'aquest treball pràctic en la teoria dels models de participació ciutadana i en relació a la geografia. Els resultats obtinguts a partir de la seva experiència situen Catalunya en un moment de transició entre el model participatiu restringit i el de suport i va advertir un canvi en la forma d'entendre la geografia, canvi que afecta les relacions de la ciència amb la societat i les de la societat amb la natura.[Elisabeth Sau i Raventós, Barcelona, febrer de 2005]

Dimecres, 23 de febrer de 2005.

Javier MARTÍN VIDE, professor de Geografia del Departament de Geografia Física i Anàlisi Geogràfica Regional de la Universitat de Barcelona:

Aproximacions transversals sobre el canvi climàtic.

Dintre del cicle de conferències organitzades per l'IEC en el qual es debat el tema de **l'Aire i el Medi** des de perspectives científiques diverses, dimecres dia 23 de febrer va intervenir el professor de la Universitat de Barcelona Javier Martín Vide per a exposar diverses *aproximacions transversals sobre el canvi climàtic*. A manera de decàleg, el professor Martín Vide, especialista prou destacat en el domini de la climatologia, va enumerar i caracteritzar, a bastament i precisa, deu mirades interdisciplinàries envers la modificació ambiental que tan preocupa els ciutadans i ciutadanes d'arreu del Món. Naturalment, va donar especial èmfasi a l'òptica catalana, peninsular i mediterrània per aconseguir i concretar geogràficament l'exposició conceptual. De tot plegat, l'auditori va poder-se fer ben bé càrrec de la problemàtica, 'ampolla mig plena, ampolla mig buida', en la qual rauen les opinions actuals sobre canvi climàtic.

Repasaré el decàleg de visions transversals relatat pel professor Martín sense pretensions d'enumerar-les explícitament, ni amb l'amenitat irrepètible que va saber donar a la seva exposició. D'entrada constataré que la variabilitat climàtica és, ni més ni menys, la normalitat. De sempre hi ha hagut canvis extremats del clima sense que això hagi decantat l'observador de les dades vers una evidència de canvi climàtic. Els climatòlegs han analitzat sèries de llarga durada, com les pluviomètriques de Gibraltar (1791-1983), o les de pressió atmosfèrica de Barcelona iniciades pel Dr. Salvà i Campillo el 1780, bona mostra ambdues de la irregularitat dels factors climàtics en el temps. En una escala temporal més llarga, els geòlegs reconeixen hecatombes climàtiques profundes arran dels episodis glacials, els quals tenen hipòtesis explicatives prou satisfactòries com, posem per cas, les erupcions volcàniques de gran magnitud. En la mateixa línia de visions cronològiques, les dades aportades pels historiadors per al coneixement de paleoclimes també són demostratives d'aquells alts i baixos habituals. En aquest context, el conferenciant va remetre a les recerques efectuades per Mariano Barriendos sobre les intensitats de les pregàries per remeiar les sequeres a la ciutat de Barcelona des del segle XVI al XIX com una font indirecta ben vàlida per a aquesta mena d'anàlisis.

Però si bé les visions transversals a partir de dades del passat abonen una variabilitat habitual, les dades contemporànies sobre composició química de l'atmosfera revelen, en canvi, una tendència incontestable vers l'augment de la concentració de CO₂ fins al punt que els grans recicladors, els oceans i la vegetació, es veuen impotents per a empassar-se'l en la seva totalitat. Més important encara: cada any es cremen fòssils que trigaren un milió d'anys a formar-se. L'increment de la temperatura mitjana del planeta, 0,5 graus en el darrer segle, dóna per sospitar que hi ha més coses per sobre de la variabilitat natural. L'efecte hivernacle?

Cert, de sempre hi ha hagut riscos climàtics. Però no hi ha una evidència estadística del seu augment. El que realment s'ha experimentat és un augment de les pèrdues humanes i econòmiques a causa de situacions climàtiques molt adverses. Els signes

inquietants sobre la factibilitat d'un canvi climàtic, ara per ara sense possibilitats de retorn a les condicions inicials, ha estat debatuda a bastament pels mitjans de comunicació social. Els periodistes ho saben prou bé. És un tema nou, desconegut fa només vint-i-cinc anys, el qual pot convertir-se en l'estrella de qualsevol edició de diari o revista de difusió general. I afecta tota la humanitat, la qual té, sovint, una percepció ben diferent del que mostren les dades. L'exemple de l'enquesta sobre quin dia de la setmana plou més és d'una evidència abassegadora en aquest sentit. L'embolic és prou evident. Així, el professor Martín Vide, davant la incertesa que enclou el fenomen, propugnava, en la darrera mirada transversal, la qual va cloure la seva dissertació, una investigació el més acurada possible de l'evolució del fenomen en la perspectiva de concretar millor els escenaris de les projeccions de futur. [Pau Alegre]

Dijous, 24 de febrer de 2005.

Carme MIRALLES i GUASCH, professora de Geografia del
Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona:

Mobilitat i ciutat.

El propassat 24 de febrer la Dra. Carme Miralles i Guasch va pronunciar la cinquena conferència del curs 2004-2005 de la Societat Catalana de Geografia amb el títol *Mobilitat i ciutat*. L'acte va ser presentat per la presidenta d'aquesta societat, la Dra. Maria Dolors Garcia Ramon, que va comentar breument la trajectòria acadèmica i professional de la ponent.

La doctora Miralles és professora titular del Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona. La seva activitat investigadora, que ha desenvolupat fonamentalment en el marc del GEMOTT – Grup d'Estudis de Mobilitat, Transport i Territori, s'ha centrat en l'estudi de la mobilitat quotidiana de les persones des d'una vessant territorial, social i mediambiental. A banda de treballar en l'elaboració d'un marc conceptual i metodològic, ha analitzat els efectes que les dinàmiques territorials tenen sobre la mobilitat, les conseqüències socials que en termes de cohesió-exclusió comporta l'organització dels desplaçaments d'una població en els diferents sistemes i mitjans de transport, les repercussions d'aquesta organització en clau de gènere i els efectes mediambientals de la mobilitat. Finalment, també ha treballat en l'establiment de metodologies per a la gestió de la mobilitat. Producte d'aquesta activitat són nombroses publicacions entre les quals destaquen *Mobilitat sostenible: innovacions conceptuals i estat de la qüestió*, *Transport ciutat. Una reflexió sobre la Barcelona contemporània* i *Ciudad y transporte: el binomio imperfecto*. Actualment dirigeix l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona.

La conferenciant va centrar els seus esforços a exposar d'una forma breu però clara i concisa l'evolució que al llarg de la història recent ha sofert l'anàlisi de la relació entre la mobilitat i el territori urbà, els dos subjectes objecte de la conferència.

Segons que expressà la Dra. Miralles, durant el darrer mig segle s'ha produït un procés accelerat i irreversible en la comprensió de la relació entre la ciutat i la mobilitat. Aquesta relació ha sofert diverses mutacions que han comportat canvis substancials en la seva comprensió i, en conseqüència, en la seva gestió. Al llarg de les darreres dècades s'ha produït un canvi conceptual i metodològic que ha comportat un replantejament de la relació entre la mobilitat, el transport i el territori.

La prevalença del paradigma positivista féu que fins als anys cinquanta del segle XX la relació entre els dos elements objecte de la conferència s'observés des del marc de la metodologia causal. Segons aquesta concepció la causalitat era una relació natural entre factors. Així, s'establia una relació causal entre el territori, la ciutat, i el transport en la qual el primer actuava com a causa i el segon com a conseqüència. En aquest sentit s'entenia que la implantació de les infraestructures i els serveis de transport, llavors el terme mobilitat encara no existia, era una conseqüència de l'organització del territori urbà on aquests estaven implantats. Sota aquesta concepció les conseqüències d'aquesta relació eren mecàniques i previsibles la qual cosa va dur en moltes ocasions a la modelització matemàtica d'aquesta relació.

A partir dels anys setanta i vuitanta, segons que va explicar la Dra. Carme Miralles, es va produir un qüestionament del model causal i, en conseqüència, de la relació entre el transport i el territori. Segons la nova concepció no es tractava pas de dos elements aïllats que establien una relació lineal entre ells sinó de dos factors que interactuaven en l'espai i el temps, que generaven interrelacions i sinèrgies i que no podien tenir efectes unívocs. En aquest sentit es va posar de manifest que existia una relació inestable i conflictiva alhora que recíproca i circular en el temps entre aquests dos elements.

A partir dels anys noranta, amb l'aparició en escena del paradigma de la sostenibilitat, es va produir un nou salt que va dur a una nova reconceptualització de la relació entre els dos elements objecte d'aquesta conferència. A partir d'aquest moment els termes *trànsit* i *transport* van ser substituïts pel de *mobilitat*. En aquesta nova concepció les persones van passar a ser el centre d'interès acadèmic mentre que els mitjans de transport foren considerats mers instruments. En aquest període també es reconceptualitzà el concepte d'accessibilitat. Si fins llavors l'accessibilitat havia estat entesa estrictament en termes territorials, a partir d'aquest moment tindrà sobretot una dimensió personal. Ja no seran els territoris els que són més accessibles o menys sinó que seran les condicions personals dels individus les que definiran el grau d'accessibilitat d'un espai. Així mateix, també es produeix un canvi pel que fa a la concepció dels costos de desplaçament. A partir d'aquest moment als costos d'operació s'afegiran el temps, els costos socials i els costos ambientals com a elements a ésser considerats.

Per concloure la conferència la doctora Miralles va voler recalcar que aquest canvi no ha estat només a nivell acadèmic sinó que també ha tingut una important repercussió en la praxis. Així, va fer esment de diverses iniciatives europees en les quals s'han integrat la ciutat i la mobilitat de forma conjunta en la planificació. Entre elles va destacar la política holandesa de l'ABC, els PDU francesos, el PPG13 britànic i les noves lleis d'Urbanisme i de Mobilitat aprovades recentment pel Parlament de Catalunya. [Pau Avellaneda, Sabadell, març 2005]

Dilluns, 14 de març de 2005.

Anna RIBAS i PALOM, professora de Geografia del
Departament de Geografia de la Universitat de Girona:

*Natura i història en la creació dels
"Paisatges de l'aigua" a l'Alt Empordà.*

La conferència corresponent al mes de març fou pronunciada el dia catorze per la doctora Anna Ribas, professora de Geografia de la Universitat de Girona. Versà sobre el tema *Natura i història en la creació dels "Paisatges de l'aigua" a l'Alt Empordà*. La professora Ribas treballa aquesta temàtica i àmbit de fa molt temps, més de quinze ens va confessar públicament, al capdavant d'un equip d'investigadors de la seva Universitat i en coordinació contínua amb un altre de la Universitat Autònoma de Barcelona encapçalat pel professor David Saurí. Al llarg de la seva exposició, il·lustrada amb nombroses fotografies i mapes, Ribas va fer palès el seu profund coneixement de la realitat empordanesa així com l'interès de la reflexió que li ha suscitat.

Per a encetar la dissertació, la conferenciant ens recordava que la data del 23 de febrer prop passat passaria als annals en desaparèixer l'única construcció subsistent de la que hauria estat la urbanització més extensa del litoral empordanès de no interposar-se la brega reivindicativa dels agents socials de la comarca per a preservar el paratge com a espai protegit pel seu valor paisatgístic i natural d'aiguamoll. El procés conservacionista i regeneracionista del cas, que no tocava pas detallar, venia a tomb com a mostra d'una lliçó prou evident de la importància del manteniment d'un espai com a recurs ecosocial, de l'entramat social i cultural sobreposat a l'evolució natural dels paisatges empordanesos de l'aigua.

La geografia és una ciència adient per a estudiar les relacions entre natura i societat, per assajar-ne una síntesi. És un vessant clàssic de la disciplina, endormiscat, però, pels fogots analítics desfermats en el gremi cap a mitjan segle vint. Avui reviscola decididament. Una geografia de tall regional, ambiental i amb una tirada innegable per a la reconstitució, ni que sigui afigurada, d'escenaris periclitats més o menys reculats en el temps. En aquest darrer domini, la professora Ribas no oblidà d'esmentar la importància de les contribucions de la geografia històrica i cultural. I potser a causa de la incertesa en la delimitació de la frontera entre fets socials i naturals en els temes empordanesos de l'aigua, ella mateixa, amb el seu equip, es veu captivada per la història i l'ecologia alhora. Els tres aspectes que va desgranar, la geografia dels paisatges de l'aigua, i la lluita contra l'aigua, tant per a eliminar-la com per conservar-la, reafirma la relació d'amor odi que, com amb tantes altres coses, els humans hem tingut per aquest element imprescindible de la nostra existència.

La primera panoràmica mostrada va contemplar la morfologia de l'Alt Empordà. Ribas posà l'accent en la caracterització de la plana litoral i dels rius que la travessen, la Muga i el Fluvià. És en aquesta llenca del territori empordanès, amb un peu a l'aigua, on han tingut lloc les transformacions més radicals durant la segona meitat del segle XX. N'hi ha prou d'anomenar les urbanitzacions de Santa Margarida o d'Empuriabrava per a certificar-ho. Però... també s'hi ha donat la protecció dels aiguamolls el 1983! L'encreuament dinàmic de geologia, hidrografia i societat ha ocasionat una rica multiplicitat de paisatges de l'aigua. Les dues panoràmiques següents reivindiquen aquest procés.

La lluita contra l'aigua per l'assecatment dels nombrosos estanys litorals empordanesos, comesa iniciada el segle XVIII, i enllestida ben entrat el XIX, l'exemplificà amb l'eixugament i conreu posterior del gran estany de Castelló. Una obra de rebliment sedimentari natural, afavorida pel desviament forçat de les aigües de la Muga cap a l'estany. La crisi de les rendes agràries de l'estament nobiliari, abocà els comtes d'Empúries a emprendre la reducció a conreu d'un territori lacustre el qual fins aleshores només comptava com a reserva de caça i pesca. Cert, la fam de terra, que en aquest cas no era pas marginal -terres grasses eren, com cal-, o el desig de sanejament, el qual no era pas universal, van ser factors que, amb tot, no cal menystenir. L'arrendament dels lots de terres desseccades a la petita pagesia coronava, ja en el nou ordre burgès, la transformació de la natura. Un bell exemple d'estudi històric i geogràfic en paral·lel, sense adjectivacions, de l'evolució d'un espai de l'aigua.

La tercera panoràmica abastà la conca de la Muga en la profunditat temporal dels darrers cinquanta anys, si fa o no fa. En aquest període, l'encreuament de fenòmens modificadors dels paisatges de l'aigua de la conca ha estat entre tres factors diversos. El creixement demogràfic ha elevat el contingent humà comarcal a més de cent mil habitants de fa poc. S'ha concentrat, tret del cas de Figueres, a l'andana litoral, on és més difícil d'aconseguir l'equilibri desitjable amb els recursos hídrics de tota mena amb l'amuntegament turístic. El segon factor és la intensificació de l'engreix de bestiar i l'extensió de la superfície dedicada a farratges, blat de moro en particular, de regadiu, en perjudici d'altres cereals, de secà. El paper de l'embassament de Boadella ha estat fonamental en aquesta transformació. Així mateix, l'homogeneïtzació de les perspectives visuals ha estat molt considerable. L'augment de la dimensió mitjana de les parcel·les ha modificat notablement les formes heretades i adaptades al medi. La desaparició de closes, amb el seu *bocage* antitramuntanal, ha estat l'efecte més sentit. Finalment, la creació d'espais protegits és bona prova de la sensibilitat col·lectiva envers els canvis esmentats, i d'altres. La circumferència que aquests sectors formen en els confins del mapa comarcal li falta poc per ser complet.

En el capítol de conclusions, Anna Ribas va resumir els canvis territorials més importants succeïts entre 1950 i 2000 en relació amb l'aigua. Esmentà els següents augments: dels espais urbanitzats, de l'extensió i la densificació del bosc i de la intensificació del regadiu litoral. En canvi, tant els prats com les terres de secà han disminuït sensiblement. La comparació dels mapes d'ús del sòl de 1957 i 2000 és demostrativa d'aquests canvis els quals poden desembocar, al capdavall, en capgiraments dramàtics. Les zones litorals de la comarca, en les actuals circumstàncies, és immersida en una precarització de les disponibilitats d'aigua en contrast amb l'excedent del qual havia gaudit de sempre. Sempre en clau retrospectiva, la professora Ribas no va gosar fer vaticinis prospectius. [Pau Alegre]

Dijous, 14 d'abril de 2005.

Nina Gunnerud BERG, professora de Geografia
de la Universitat de Trondheim:

Norwegian countrysides.

La conferència del mes d'abril ha anat a càrrec de la professora Nina Gunnerud Berg, catedràtica de Geografia Humana per la Universitat de Trondheim i especialista en temes de geografia econòmica, geografia rural i geografia i gènere. Des de mitjan dels anys noranta la professora Berg es dedica principalment a la recerca en geografia social i cultural. La perspectiva de gènere és bàsica en les seves investigacions, tal i com ho demostren els seus estudis sobre les dones empresàries en el món rural noruec, les migracions ciutat-camp o el desenvolupament regional al seu país. Ha publicat nombrosos articles sobre aquestes qüestions en revistes científiques de geografia rural i de geografia i gènere i té un estat de la qüestió sobre els estudis rurals a Noruega des de la perspectiva feminista en el llibre de Henri Goverde *et al.* (2004), *Power and Gender in European Rural Development* (Aldershot: Ashgate), ressenyat a l'Obrador Obert.

La conferència de Nina Gunnerud Berg tracta sobre el món rural a Noruega des de la perspectiva del desenvolupament regional i sobretot de la representació del rural. Es tracta d'un territori de 323.877 km² amb una població de 4 milions i mig d'habitants, i una densitat de 15 habitants/km². En resum, una extensió que suposa tot el país excepte les aglomeracions d'Oslo, Bergen, Trondheim i Stavanger. Això fa comprendre que el desenvolupament rural i regional hagin estat tractats sovint de forma sinònima a Noruega.

Després d'una breu introducció, Berg ens situa en el context rural noruec des del període de postguerra fins a l'actualitat, assenyalant els models d'assentament i els fluxos migratoris, la reestructuració econòmica i les polítiques de desenvolupament rural en cada dècada. D'aquesta part en destaca la tendència a partir dels anys vuitanta i sobretot durant la dècada dels noranta a la urbanització del camp després d'anys continuats de migracions cap a les ciutats més grans.

Darrera d'aquest procés de contraurbanització veu dues forces principals: les possibilitats d'ocupació (sobretot en el sector terciari) i l'educació. En aquest sentit, assenjala que durant els anys noranta les estratègies de desenvolupament rural/regional a Noruega s'han dirigit cap a potenciar les petites empreses, l'educació i la recerca, i les inversions en les tecnologies de la informació i la comunicació, paral·lelament a tota una campanya de promoció del món rural per atraure inversions i turisme.

En el marc d'aquesta activitat de *place-marketing*, Nina Gunnerud Berg ens presenta un seguit d'imatges de paisatges espectaculars que s'utilitzen per promocionar el món rural a Noruega i es pregunta si aquesta imatge projectada a l'estil del *rural idyll* (idil·li rural) britànic (imatge d'un món rural pastoral, bucòlic) és la responsable de la contraurbanització. Per l'autora, algunes de les raons que poden explicar aquest fenomen i que l'allunyen de l'idil·li rural són: I) les baixes densitats de població i el fet que el preu del sòl disminueixi dràsticament quan hom s'allunya dels centres urbans; II) el sistema de propietat de la terra, amb predomini de la propietat familiar privada (per tant, per a molta gent, el rural no és el lloc de l'aristocràcia, sinó el lloc d'origen dels seus pares o avis); III) un marc legal que dona accés públic a la propietat privada de

l'espai obert (això comporta un sentiment de pertinença al camp); IV) la consciència que és en el món rural on comença la industrialització del país; i V) l'existència d'unes relacions complementàries de gènere que no emfasitzen el rol central de la mare a la família i a la comunitat rural com al Regne Unit. En definitiva, malgrat assenyala que hi pot haver proximitat en la representació del rural en ambdós països, i que la idea del passat encara és important en la noció que es té de la vida al camp, la noció d'idil·li rural no és exportable, sinó que per explicar les causes de les migracions urbanorurals cal analitzar primer les condicions socials, econòmiques i polítiques de cada país. [Mireia Baylina]

Dilluns, 2 de maig de 2005.

Presentació del llibre dirigit per Carles CARRERAS:

Atles comercial de Barcelona.

(Barcelona: Ajuntament de Barcelona – COCIN – Universitat de Barcelona, 2003)

El 2 de maig d'enguany es va presentar el llibre *Atles comercial de Barcelona*, dirigit pel professor Carles Carreras i Verdaguer, dins de les activitats organitzades per la Societat Catalana de Geografia per al curs 2004-2005. L'acte va ser presentat per la presidenta d'aquesta Societat, la senyora Maria Dolors Garcia Ramon, que va glossar breument la trajectòria professional del ponent als assistents.

El senyor Carles Carreras és catedràtic del Departament de Geografia de la Universitat de Barcelona. La seva especialització docent i de recerca s'ha orientat principalment cap aspectes relacionats amb la geografia urbana. En els darrers anys s'ha interessat pel tema del comerç a la ciutat i, de la unió de la feina de vint-i-vuit col·laboradors i dues institucions, la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona i l'Ajuntament de Barcelona, l'any 2003 van publicar aquest Atles, que es ven al preu de 19,9 € i que es pot considerar una obra singular per la temàtica cartografiada.

Per començar la presentació d'aquesta obra, el doctor Carreras va situar el comerç com activitat gairebé intrínseca de la societat i de la ciutat i el va entroncar amb la geografia econòmica i amb la geografia del gènere. Al seu parer, el valor de l'obra rau en el fet que poques ciutats disposen d'un atles tan específic com aquest en el qual s'ha maximitzat la poca informació estadística que existeix i molt treball de camp per elaborar 177 mapes sobre l'activitat comercial a la ciutat.

L'atles s'estructura en quatre apartats que s'identifiquen per un color que s'estén a la simbologia de suport. La presentació de la informació és molt metòdica: en el full de l'esquerra hi ha un petit text explicatiu, dades estadístiques o gràfics associats al tema tractat, les llegendes de la cartografia, una bibliografia bàsica i les fonts d'informació. En el full de la dreta sempre s'hi troben els mapes. Els quatre apartats de l'Atles analitzen: l'oferta, les àrees comercials, el marc general i la demanda.

El doctor Carreras també va informar que, per tal de mantenir actualitzada la informació i donar continuïtat a la feina, properament es posarà en marxa l'Observatori del Comerç de la Universitat de Barcelona, acollit en el si d'una institució científica i, va remarcar amb èmfasi, no política. Des d'aquest marc es procurarà donar difusió, entre d'altres, a la recerca universitària relacionada amb temes comercials i es posarà a disposició dels usuaris la informació derivada de la confecció de l'Atles així com la que s'obtingui del treball de camp que es vol fer cada cinc anys sobre els eixos comercials de la ciutat de Barcelona. Properament inauguraran un web de presentació de l'Observatori.

A tall de conclusions va reafirmar el seu convenciment que el comerç és un sector estratègic per a la ciutat de Barcelona, sobretot perquè la demanda està en constant increment. També va apuntar la importància de l'associació i agrupació dels establiments en eixos comercials per poder dissenyar estratègies comunes de promoció i captació de clients i va reprendre la idea de la necessitat d'observar constantment la

dinàmica comercial de la ciutat per tal d'entendre els mecanismes de funcionament d'aquesta activitat econòmica.

A la segona part de l'acte, el doctor Carreras va voler que dues geògrafes expertes en temes de cartografia fessin una valoració de l'obra. En primer lloc va intervenir la senyora Isabel Ticó i Duran, de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, que va valorar de forma molt amable la feina del senyor Carreras. De l'Atles va trobar molt encertada l'estructura i presentació de la informació que, al seu parer, el converteixen en una obra agradable per a la consulta i va trobar a faltar una reflexió global a tall de conclusió del fet comercial a la ciutat, tant pel que fa al text com a la cartografia.

En segon lloc va intervenir la senyora Elisabet Rosa i Trias, professora titular del Departament de Geografia Humana de la Universitat de Barcelona. La seva reflexió va girar al voltant de la idoneïtat de tenir l'Atles en suport digital, cosa que no va considerar massa necessària perquè en la seva opinió, aquesta obra es pot considerar un document de referència i com a tal és millor tenir-lo en paper. Altra cosa és que al web de l'Observatori es dissenyin els plànols i les dades per a format digital i s'adeqüin elements cartogràfics, sobretot de llegenda i de gamma de colors, per aquest format.

Com a conclusió personal, cal afegir que llegir l'Atles recordant la irregular qualitat de la informació estadística sobre el comerç, tant en els aspectes d'oferta com de demanda, ha de permetre valorar l'obra d'en Carreras i el seu equip com una aportació coherent, imaginativa i exhaustiva d'anàlisi i d'informació d'un sector econòmic que ha esdevingut, complementàriament al turisme, motor de la ciutat.
[Elisabeth Sau i Raventós]

Dijous, 19 de maig de 2005.

Helena ESTALELLA, professora del Departament de Geografia de la UAB, i
Jaume TORRAS, director de l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives:

Homenatge a PIERRE VILAR.

El propassat dijous 19 de maig de 2005 va tenir lloc l'homenatge conjunt de la Societat Catalana de Geografia i la Societat Catalana d'Estudis Històrics a Pierre Vilar. L'acte va ser presidit pel president de l'IEC, Salvador Giner, acompanyat dels presidents de les respectives filials, Maria Dolors Garcia Ramon per la de Geografia, i Gaspar Feliu per la d'Estudis Històrics. Helena Estalella, professora del Departament de Geografia de la UAB, i Jaume Torras, director de l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives (Universitat Pompeu Fabra), van ser els encarregats de glossar la figura de Vilar. En clau d'homenatge, la sessió va tenir l'encert de centrar-se en les enriquidores reflexions personals per part dels ponents, que van partir del fet que la trajectòria de Vilar ja ha estat exposada en diverses ocasions.

El president de l'IEC va encetar l'homenatge relacionant la tesi doctoral de Vilar amb la preocupació dels sociòlegs per les causes socials de la industrialització. Giner va apuntar que el tema, en la proximitat de la celebració del centenari de l'obra de Max Weber *L'ètica protestant i l'esperit del capitalisme*, encara no estava resolt, i que calia agrair que Pierre Vilar hagués aportat una primera llum per comprendre aquestes causes en el cas de Catalunya, que amb el Piemont, constituïren els casos més importants de la primera industrialització al sud d'Europa.

A continuació, Maria Dolors Garcia Ramon va ressenyar l'activitat investigadora i docent d'Helena Estalella, aquesta darrera dedicada en bona part a la Geografia de Catalunya i dels Països Catalans. La presidenta de la SCG en va destacar l'èmfasi que la professora Estalella havia donat a la *Catalunya dins l'Espanya Moderna* de Vilar, i molt especialment, al primer volum, "El medi natural", que recordava haver-li sentit citar com "la millor Geografia de Catalunya".

Helena Estalella va iniciar la seva reflexió recordant el malaguanyat Joan Vilagrassa, de qui va dir que hauria d'haver ocupat el seu lloc com a ponent, i va remetre els assistents a l'article sobre Vilar publicat per Vilagrassa a la *Revista de Geografia* de la UB el 2003. Tot seguit es va centrar en la valoració de la tesi de Vilar. Estalella recordava que el llibre havia entrat a casa el 1964, però que fou Enric Lluch qui, ja llicenciada, li va fer adonar-se de la importància de l'obra. Recollint el repte llançat per Garcia Ramon, va considerar que "El medi natural", amb *La fesomia geogràfica de Catalunya* de Pau Vila, eren les millors Geografies de Catalunya, i va definir el treball de Vilar com un gran relat a través del que hom podia copsar una imatge completa de la construcció de la societat i el territori de Catalunya. Després, i conscient de la singularitat de la coincidència entre les dues filials de l'IEC, no va voler "passar de puntetes" sobre el canvi vocacional del Vilar geògraf a historiador, i va oferir la seva visió sobre la decisió. En termes de mètode científic, Vilar provenia de l'escola possibilista francesa, i aquell paradigma no s'ajustava a la realitat que ell provava d'interpretar. En realitat, la seva hipòtesi "li sortia en negatiu". A manca d'alternativa dins la mateixa Geografia, Vilar es va girar cap a l'escola històrica dels *Annales*. Però a més, va recordar la llunyania ideològica de Vilar respecte a plantejaments que podien

prendre's per deterministes. Els nous paradigmes en geografia trigarien encara temps d'arribar. Pel que fa als corrents crítics, les obres de Castells, Harvey i Indovina permetrien, a inicis dels setanta, interpretar el territori com a producte de la societat, allò que veritablement buscava Vilar. Com a mostra d'aquesta afinitat, va apuntar que en la tesi de Vilar és possible veure que no hi ha un únic territori intemporal, sinó un territori per a cada etapa històrica. És per això, va reblar Estalella, que avui aquesta obra es troba en la categoria dels clàssics.

Gaspar Feliu va introduir Torras, tot recordant el curs de Tercer Cicle que va seguir a l'École Pratique des Hautes Études, de la qual Vilar era director des del 1951. Feliu recordava que va ser Torras qui, a Barcelona, anuncià el 1964 als seus companys que Vilar acabava de publicar la tesi. De Torras, Gaspar va lloar les seves brillants síntesis, com la que prologa la *Històrica Econòmica de la Catalunya Contemporània*.

Jaume Torras va adreçar els oients als textos sobre Vilar existents, recomanant els dels historiadors Josep Fontana i Rosa Congost, o el geògraf Aron Cohen. En canvi, va enfocar la seva aportació en una visió més impressionista, amb opinions sobre el seu perfil, amb records personals com a antic alumne, i amb reflexions entorn a l'empremta del mestre en la historiografia actual. Entre les múltiples referències, va ser interessant la seva valoració de l'important paper que va tenir en la trajectòria de l'historiador la seva dona, l'arxivera Gabrielle Berrogain, formada a la prestigiosa École de Chartes de París, i que havia mort força anys abans, el 1976. Quan Vilar va haver de marxar de Barcelona, la seva dona hi va restar amb el seu fill Jean, i va treballar en l'explotació dels arxius, sense els quals la tesi no s'hagués acabat. Més tard, i sense la seva dona al costat, Vilar, possiblement, no va gosar tornar a Barcelona per a completar la seva anàlisi sobre la Catalunya industrial.

Després, Torras es va referir a les seves impressions de l'estada a la Sorbona. Recordà les classes amb Vilar, dictades durant seixanta minuts davant de centenars d'estudiants, com era propi d'aquell temps, fet que els donava un aire impersonal. Però tanmateix, eren classes molt seguides, i els estudiants compraven puntualment els seus apunts ciclostil·lats. Entre aquests apunts es trobava la que seria una de les seves obres més populars, *Oro y moneda en la Historia*.

En la reflexió entorn a l'absència d'una escola vilariana, va destacar les relacions complicades de Vilar amb Braudel, qui d'una banda el va ajudar a entrar a la Universitat en un moment personal difícil, però que no el va introduir als cercles més tancats on es feia l'alta recerca en ciències socials, com ara el CNRS. En aquest sentit, en els seminaris de Tercer Cicle als quals va assistir, havia apreciat que Vilar no creia massa en aquell sistema, llavors encara nou, i hagués preferit una docència més individualitzada amb alumnes escollits, tal com es feia en aquells altres àmbits. De fet, el mateix Torras recordà els seminaris a l'École Pratique com uns cercles més reduïts, però on la discussió acadèmica era difícil, ja que sovint es derivava en debats polítics, fomentats en part per la presència d'estudiants espanyols i d'Amèrica Llatina. El ponent va citar alguns dels conceptes que, malgrat tot, ens deixa el llegat vilarià, com el d'història total o el d'història en construcció. I, a banda de les obres sobre Història d'Espanya, i la Guerra Civil, finalment, va apuntar que "sempre ens quedarà *Catalunya dins l'Espanya moderna*". [Antoni Durà]

Dijous, 16 de juny de 2005.

Girolamo CUSIMANO, professor de
Geografia de la Universitat de Palerm:

Le nuove geografie della vite e del vino in Sicilia.

Sicília, el graner de la Mediterrània? El professor Girolamo Cusimano ho ha posat en entredit en el decurs de la conferència que amb el títol *Le nuove geografie della vite e del vino in Sicilia* ha pronunciat a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans avui dijous, 16 de juny de 2005. Per bé que posava punt i final a les activitats de la Societat Catalana de Geografia del curs 2004-2005, l'origen de l'explicada venia de més enrere. Ens la devia de fa tres anys, quan una expedició de la Societat es va deixar caure al Departament de Geografia de la Universitat de Palerm en el qual professa el Dr. Cusimano. Tot plegat per instigació del Dr. Francesc Nadal, vicepresident de la Societat i estudiós empegueït de la vitivinicultura, el qual ha oficiat la presentació del conferenciant.

Certament, la Sicília bladera, la dels immensos rostolls groguencs estiuençs estintolats sobre els turons arrodonits, és un estereotip escenogràfic prou potent. No cal retreure les conegudes mostres literàries i cinematogràfiques per a il·lustrar-ho. El professor Cusimano tampoc no s'hi ha entretengut. Com tampoc no ha anat a demostrar, així pel dret, la importància actual del sector vinícola sicilià. Altrament, ha volgut introduir la seva exposició amb una breu pinzellada, molt encertada, sobre la motivació personal per la vinya i el vi. La seva formació acadèmica en el domini científic de l'antropologia el menaren a realitzar un intens treball de camp sobre les tecnologies camperoles del conreu de la vinya cap els anys setanta. A poc a poc, el seu interès recercaire derivà cap a la geografia cultural i, de passada, històrica. És en aquesta perspectiva integradora com hem d'entendre la seva aportació.

El cos central de la conferència ha consistit en l'evocació del desenvolupament històric del conreu de la vinya i de les qualitats dels seus vins. Si bé la planta i el producte són elements emblemàtics del món mediterrani, en els gustos i en la literatura, des de l'antiguitat grecollatina, el seu pes en l'economia i en el territori sicilià va romandre poc significatiu fins a l'època moderna. El professor Cusimano ha situat el *take off* de la vitivinicultura siciliana en el segle divuit. Els anglesos varen revaloritzar decisivament els vins i els esperits illencs, el Marsala en primer lloc. Com va passar a altres contrades mediterrànies, i a la mateixa època, l'augment de la terra dedicada a la vinya va créixer notablement. I, potser, per primera vegada des de temps immemorials, s'esquerdava l'estereotip del graner.

El paral·lelisme entre l'evolució de la superfície siciliana dedicada a la vinya durant el segle dinou amb la d'altres àmbits ben propers és esclatant. L'anorreament de la vinya francesa a causa de la invasió fil·loxèrica a mitjan segle va donar lloc a un increment espectacular de la superfície homòloga a Sicília: les 150.000 hectàrees estimades entorn de l'any 1850 s'havien doblat cap a final de segle. Tanmateix, els ceps sicilians tampoc no varen escapar a la malura i hom tingué de replantar les vinyes amb peus americans. Tot i així, l'expansió de la producció havia creat unes línies de comercialització, cap a Itàlia continental i cap a l'estranger, les quals varen permetre superar l'ensulsiada. Els usos i costums dels pagesos mantingueren en peu les tècniques

tradicionals de conreu així com una inversió de treball qualificada fins ben entrat el segle vint, sobretot a la meitat occidental de l'illa, a la regió de Trapani en especial. Aquelles tècniques que Cusimano recollia fa quaranta anys i de les quals ens ha mostrat documents gràfics magnífics.

De tota manera, el món del vi sicilià dels anys setanta era a les portes d'un renovellament profund. El canvi, anunciat en el títol de la conferència, era gairebé inevitable del tot en els processos generals de mundialització. La consecució de nivells de qualitat superiors i l'aminorament de l'esforç quantitatiu de la producció varen ser els grans objectiu per assolir. És clar, reeixir-hi volia dir atènyer-se a canvis estructurals molt importants en l'àmbit econòmic (inversions, finançament, etc.), en l'escenari territorial (regadius, substitució de conreus, etc.) i en el teixit social (emigració, aculturació, etc.). Tot plegat, endegat i empès per polítiques estatals i europees específiques.

En què ha quedat tot plegat a començament del segle vint-i-u? Les 230.000 hectàrees de vinya existents l'any 1964 es reduïren a 150.000 el 1990 i a unes 125.000 el 2002. El retall de la producció encara ha estat més contundent. Les qualitats han canviat substancialment. Els peus francesos d'excel·lència també s'hi han introduït, sense embuts, en l'afany de millora del gust. El professor Cusimano ho ha exemplificat en comparar el vi antic, aspre i ferreny, amb el d'ara, més suau i efeminat, obert a un públic molt més ampli i divers, plural. La gran difusió que han atès les varietats del vi sicilià, amb denominació d'origen o sense, fan preveure la propera destrucció de l'estereotip de la Sicília cerealícola per antonomàsia.

El professor Cusimano ha clos la seva dissertació amb una reflexió personal sobre les dimensions territorials del canvi que s'ha esdevingut en la vinya i el vi sicilià. Una bella pàgina de geografia cultural. [Pau Alegre, 16 de juny de 2005]